

Mitä on kulttuurihistoria ja miten sitä tehdään?

Raportti: V Premods-workshop, Turku 23.–25.9.2015

Henna Karppinen-Kummunmäki

Tasavertainen kohtaamispaikka

Järjestyksessään viides Premods-konferenssi järjestettiin Turussa 23.–25.9.2015 teemalla culture/cultural history. Premods (Premodern Doctoral Students) on pohjoismainen historian tohtoriopiskelijoiden verkosto, joka on perustettu vuonna 2011 Uumajan yliopistossa. Verkoston tarkoituksena on koota yhteen tohtorikoulutettavia, jotka tutkivat antiikkia, keskiaikaa tai varhaismodernia aikakautta ja joilla on joko tutkimuksessaan pohjoinen ulottuvuus tai heillä on affiliaatio johonkin pohjoismaiseen yliopistoon. Sen tavoitteena on lisäksi luoda kontakteja ja levittää tietoa muun muassa konferensseista ja työtilaisuuksista.

Tämän vuoden tapahtuman järjestämisvastuu oli kulttuurihistorian tohtorikoulutettavilla. Pääkoordinaattorina toimi Heta Aali ja muita järjestäjiä olivat Anne Närhi, Henna Karppinen-Kummunmäki, Niina Lehmusjärvi ja Mari Tiuhonen. Tapahtuma toteutettiin yhteistyössä Turun yliopiston ja Åbo Akademin kanssa. Åbo Akademin puolella yhteishenkilöinä toimivat Victor Wilson ja Miriam Rönngvist. Konferenssi kokoontui molempien yliopistojen tiloissa. Osallistujia oli 24 ja he edustivat Turun yliopiston lisäksi Tamperetta, Helsinkiä, Jyväskylää, Uumajaa, Bergeniä, Karlskronaa, Uppsalaa, Göteborgia ja Lundia. Tämän vuoden kokoontumisen päärahoittaja oli Riksbankens Jubileumsfond. Muita yhteistyötahoja olivat Tucemems (Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies) sekä Historiatieteiden valtakunnallinen tohtoriohjelma.

Premods-verkoston toimintaidea on olla tasavertainen kohtaamispaikka jäsenilleen. Kaikki jäsenet, myös tapaamisen järjestäjät, ovat tohtorikoulutettavia. Siksi vuosittaisessa verkoston tulevaisuutta ja toimintaa käsittelevässä kokouksessa pohdittiin oman verkoston perustamista myös jo väitelleille jäsenille. Lisäksi kokouksessa suunniteltiin verkostolle oma logo ja mainoslehtinen sekä tehtiin päätös verkkosivujen avaamisesta. Tällä hetkellä verkoston tiedotus tapahtuu lähinnä

sähköpostilistan ja Facebook-sivujen kautta. Lisäksi tehtiin periaatepäätös verkoston laajentamisesta Pohjoismaiden ulkopuolelle. Painavimpana argumenttina todettiin, että mikäli joku kokee, että verkostosta on hänelle hyötyä, hänellä tulisi olla oikeus siihen liittyä.

Teemoina sukupuolihistoria, politiikka, uskonto ja viestintä

Premods-tapaamiset rakentuvat uudentyyppiselle konferenssi- ja workshop-konseptille. Esitelmien sijasta osallistujat käyvät temaattisia keskusteluja. Jokainen osallistuja lähettää etukäteen lyhyen pohdinnan, miten tapaamisen teema suhteutuu omaan tutkimustyöhön. Osallistujien tuli miettiä, miten he näkevät oman tutkimuksensa suhteessa kulttuurihistoriaan ja sen metodeihin. Ensimmäinen keskustelusessio jaettiin neljään ryhmään, joiden aiheina olivat sukupuoli, politiikka, uskonto ja viestintä.

Sukupuoli-ryhmässä suurimpana teemana esiin nousi kulttuurihistorian ja sukupuolihistorian välinen suhde. Onko kulttuurihistoria samalla tavoin metodi kuin sukupuolihistoria? Keskustelijoiden vahva näkemys oli, että kulttuurihistoria on enemmän näkökulma tutkittavaan aiheeseen, kun taas sukupuolihistoria on lähtökohtaisesti metodi. Kulttuurihistoria katsoisi siten kohdettaan niin sanotusti yläpuolelta ja keskittyisi tarkastelemaan kulttuurisia rakenteita, jotka ohjaavat tiedostamatta ihmisen toimintaa. Esitetyissä puheenvuoroissa sukupuolihistorian puolestaan katsottiin tarkastelevan kohdettaan sisältä päin. Tämä on totta sikäli, että kulttuurihistoria hyödyntää vahvasti muiden tieteenalojen metodeja ja teorioita. Siinä mielessä on hyvin ymmärrettävää nähdä kulttuurihistoria näkökulmana; se asettaa tutkittavan ilmiön historialliseen kontekstiin. Itse kuitenkin näen kulttuurihistorian katsovan hyvinkin vahvasti kohdettaan sisältä käsin, muun muassa yksilön kokemusten kautta. Kaikki olivat kohdanneet periaatteessa saman ongelman eli sen, että naiset ovat näkymättömämpiä lähteissä. Esimodernin ajan lähteet ovat usein mieskeskeisiä. Lisäksi keskustelu kävi vilkkaana sukupuolittuneesta retoriikasta eli siitä, kuinka tutkija voi erottaa aktuaalisen toiminnan ideaaleihin nojaavasta tavasta kuvata asioita. Esimerkiksi kaikki naislesket eivät suinkaan olleet ”surunmurtamia ja köyhiä”, vaikka kuvasivatkin itseään näin esimerkiksi kirjeitä kirjoittaessaan. Entä mitä kertovat ne tapaukset, joissa naisten toimintaa kuvattiin miehisellä retoriikalla? Lisäksi keskusteluissa nousi esille ongelma: voiko naisista ja/tai miehistä tehdä historiantutkimusta ilman, että se on sukupuolihistoriaa?

Kulttuurihistoria: oikeita ihmisiä ja tutkimuksen sivupolkuja

Toinen keskustelusessio käsitteli lyhyesti sitä, mitä kulttuurihistoria on. Keskustelut olivat hyvin monipuolisia. Kulttuurihistorioitsijan näkökulmasta katsottuna oli erittäin mielenkiintoista huomata, miten erilaisia näkemyksiä osallistujilla oli tieteenalan luonteesta ja siitä, miten historiantutkimusta ylipäätään tehdään. Periaatteessa kaikkien osallistujien tutkimusaihe voisi olla kulttuurihistoriaa, silti monet eivät mieltäneet tekevänsä sitä. Yleisesti ottaen kulttuurihistorian ongelmana nähtiin sen laajuus ja selkeiden tutkimusmetodien puuttuminen.

Toisaalta kulttuurihistorian hyvinä puolina nähtiin sen keskittyminen ihmiseen ja historialliseen kokemukseen suurien kokonaisuuksien tai tilastojen sijaan. Tutkimuksen fokus on siten arkisessa elämässä kaikkine iloineen ja suruineen. Historian tutkiminen on ennen kaikkea kysymysten esittämistä, joten kulttuurihistorian luonteen katsottiin kiteytyvän kysymykseen ”Miten?”. Kulttuurihistoria kysyykin, miten menneisyyden ihmiset kokivat ympäröivän todellisuuden ja miten kulttuurirakenteet vaikuttavat ihmisten ajatuksiin ja käyttäytymiseen. On kuitenkin liioiteltua sanoa, että kulttuurihistorioitsija kykenisi tulkitsemaan ihmisen tiedostamattomia aikeita ja ajatuksia lukemalla niin sanotusti rivien välistä. On totta, että aika ja kulttuuriympäristö vaikuttavat ihmisten toimintaan, usein tiedostamatta, mutta aivan ajatustenlukemisesta ei ole kysymys. Kysymys on tarpeesta ymmärtää, miksi ihmiset toimivat tietyssä ajassa ja paikassa siten kuin toimivat.

Kulttuurihistorian katsottiin kirjoittaneen historiaa uudelleen siinä mielessä, että se on löytänyt uusia näkökulmia ja nostanut esille uusia tutkimuskohteita, historian sivupolkuja, joihin ei ole aiemmin kiinnitetty yhtä paljon huomiota. Se on kiinnittänyt huomiota historian hiljaisuuksiin, niihin asioihin, joista ei puhuta, jotka eivät näytä olevan läsnä. Kulttuurihistorioitsija kysyykin, mikä ei ole paikalla ja miksi. Yhteenvetona voisi sanoa, että kulttuurihistorian tavoite on tuoda esille menneisyyden monimuotoisuus, jopa ristiriitaisuus. Kyse on ennen kaikkea oikeasta elämästä, ja elämä on usein ristiriitaista.

Teoria vai metodi?

Kolmas keskustelusessio käsitteli kulttuurihistorian perusteita, lähteitä, metodologiaa, teoriaa ja ongelmia. Metodi-ryhmässä keskityttiin erityisesti kysymykseen, onko kulttuurihistorialla omaa metodologiaa. Lisäksi pohdittiin laajasti teorian ja metodin eroa. Eräänlaisena konsensusena ryhmä päätyi toteamiseen, että kulttuurihistorialla ei ole omaa metodologiaa, vaan jokainen tutkija kehittää metodinsa itse lähdeaineiston ja tutkimuksen kysymyksenasettelun mukaan.

Kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa teoria korvaa usein metodin ja lähteiden esittely on tärkeämpi kuin itse metodin selostaminen. Käytännössä tämä näkyy siten, että johdannossa tutkija esittelee tarkasti lähteensä ja joukon tutkimuskysymyksiä, joihin hän haluaa tutkimuksensa aikana vastata. Kulttuurihistoriassa käytetään hyvin monipuolista lähdeaineistoa, mikä aiheuttaa juuri sen, että jokaisen tutkijan on luotava itse omat metodinsa kutakin tutkimusta varten. On myös mahdollista, että monesti historioitsijalla on jokin metodi, mutta hän unohtaa selittää sen itselleen ja lukijoilleen. Sitä ei reflektoida kovin tarkasti. Lisäksi todettiin, että kulttuurihistoria painottaa enemmän käytettyjä teorioita kuin metodologiaa. Koska teorioilla on niin vahva rooli, metodin ja teorian ero on joskus hankala nähdä.

Kansalliset erot näkyivät selvästi suhteessa tutkimuksen tekemiseen. Kulttuurihistoriaa moitittiin käydyissä keskusteluissa todisteluketjun puutteista ja siitä, miten vähäisellä lähdeaineistolla voi tehdä kattavia johtopäätöksiä. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimusote asetettiin vastakkain. Kulttuurihistoria keskittyy usein niin sanottuihin tyypillisiin poikkeustapauksiin. Tieteenala on hyvin

vahvassa kiitollisuudenvelassa aiemmalle perustutkimukselle, erityisesti sosiaali- ja taloushistorialle. Vain siten on mahdollista nähdä poikkeukset normista. Myös eri historiatieteiden erot tulivat keskusteluissa esille. Keskustelijat päätyivät argumentoimaan, että kyse on paitsi yliopistopolitiikasta myös siitä, miten eri historian oppiaineet aivan tekstin tasolla käsittelevät tutkimusaiheitaan ja siihen miten argumentaatio näissä rakentuvat. Kulttuurihistoria kiinnittää huomiota käytettyjen käsitteiden problematisointiin. Mikään termi ei ole yksiselitteinen, vaan sen käyttö ja sisältö täytyy perustella. Ei ole siten yhdentekevää, tekeekö tutkija esimerkiksi sukupuoli- vai naishistoriaa.

Premods-työryhmän jäsenet toivovat, että tämänvuotinen workshop antoi osallistujilleen uutta ajateltavaa ja näkökulmaa omaan väitöskirjatyöhön. Workshopin tavoitteena oli, että käytyjen keskustelujen myötä kulttuurihistorian luonne avautuisi aivan uudella tavalla sekä oppiaineen sisällä toimiville että muille historian tutkijoille. Lisäksi on toivottavaa, että tästä tapaamisesta kehittyisi jatkossakin hedelmällistä dialogia historian tutkimuksen tekemisen tavoista.

Kirjoittaja toimii kulttuurihistorian tohtorikoulutettavana Turun yliopistossa.